

3

i kni kuka I puEk~

मनुष्याणां कृते पादपानि बहु—महत्त्वं सन्ति । अस्माकं कृते शुद्धं वायुं ददाति । वयं स्व—भोजनस्य कृते वृक्षाणाम् उपरि आश्रितरू स्मः । ने केवलः मनुष्याः वरञ्च पशवः पक्षिणः अपि स्व—भोजनावासाच्च कृते वृक्षाणां पादपानाम् उपरि निर्भरा सन्ति । जनाः वृक्षाः पादपाः च पूज्यन्ते । अनेन पाठेन वयं वृक्षाणां पादपाणां रक्षणस्य काचित् नियमानां विषये ज्ञास्यामः ।

mİs ; kfu

इयं पाठं पठनात् अन्तरं भवतः—

- वृक्षाणां पादपानां च रक्षणस्य उचितं नियमान् ज्ञास्यन्ते ;
- वृक्षाणां पादपानां च सेंचनस्य उचितं नियमान् व्याख्यास्यामः च ;
- गृहस्य वाटिकायाः रक्षणं करिस्यामः ।

3-1 i kni k% xgL; okfVdk; k% p egRoa &

मनुष्याः पशवाः पक्षिणः च भोजनस्य उपरि जीवितं सन्ति । तेन प्रकारेण वृक्षाः पादपाः अपि भोजनस्य उपरि जीवितः सन्ति । वृक्षाः पादपाः च इतर नियमेन वर्धन्ते । सूर्यस्य रश्मिणः वायुः खनिजपदार्थानि च वृक्षाणां पादपानां कृते भोजनः सन्ति । अतः खादपदार्था जडेषु निपतन्ति तु जडेण पोषणं वृक्षाणां प्राप्नुवन्ति ।

जलम् एकं माध्यमं अस्ति । पादपेषु वर्धनस्य कृते आवश्यकं तत्त्वं लवणात् च नियन्ते ।

येन प्रकारेण माता स्व-बालकाणां, शुचकः स्व-बालकाणां गौ स्व-बालकाणां च श्वानः स्वः (बालकाणां) अनुजानां च भोजनः ददाति । तेन प्रकारेण प्रकृतिः अपि वयं भोजनं ददामः । मनुष्याः अपि प्रकृत्याः ध्यानं तस्याः पोषणं कुर्युः ।

आस्माभिः स्वस्य गृहस्य पुरतः एका लधु वाटिका आरोपणीयम् । ततः गृहस्य पृष्ठात् अपि पाकशालायां प्रयोगस्य कृते सामानि वाटिका आरोपणीयम् । वाटिकायाः पुष्पेभ्यः प्रयोगः पूजा, साज-सज्जाः सुगन्धाय कृते प्रयुज्ये । गृहस्य वाटिकायाः ये पुष्पाणि फलानि सामानि च प्राप्नुवन्ति ते भोजनः पाकनाय गावाः पक्षिणाः पशवः च कृते भोजनं करणाय भवन्ति । अतः वयं पादपानि रक्षणन्ति तर्हि तानि अपि अस्माके रक्षणन्ते । वृक्षानि पादपानि अस्माभिः स्वास्थ्यः सम्येक तथा ऊर्जा ददाति । अस्माकं परितः यानि पादपानि वृक्षाणि कोटिशः प्रजात्यः मिलन्ति ।

3-2 o{k% j {k. kEk&

भवतः स्वस्य पार्श्वे कोटिशः वृक्षाणि पादपानि च पश्यन्ति । ये वृक्षाः उन्नतः प्रयोगः, कृषणस्य समये, जलस्य आवश्यकतां भिन्नः भिन्नः भवन्ति । अतः अस्माभिः यानि वृक्षाणि तानि आवश्यकतानुसारः रक्षा करणीयः । आगच्छन्तु वयं वृक्षाणि पादपानि किञ्चित् आवश्यकतानि जानीमः

1- efÜkdk &

पादपाः निर्गच्छन् कृते मृत्तिका अनिवार्यः वर्तते । वयं विभिन्नः प्रकारस्य मृत्तिका पश्यन्ति । यतः – कृष्णा मृत्तिका दोमट मृत्तिका । अस्माभिः वृक्षाणि वपनस्य कृते उपजाऊ सुलकरं मृत्तिका आवश्यकं अस्ति । मृत्तिकां ध्यानं ध्यातुं इदं यदि स्मरणं तु किं मृत्तिका एका स्पंज प्रकारेण भवति । अधिकांशतः गृहस्य पादपेभ्यः छिद्रयुक्ता मृत्तिका उपयोगिः भवति । यस्मिन् जलाय कृते, वायोः कृते च पर्याप्त स्थानं भवति यदि भवतः मृत्तिका अधिक मात्रेण स्निग्धा जायते तर्हि किञ्चित् समयस्य कृते जलं निर्वर्षय । अतः भवन्तः पश्यन्ति किं जलं मृत्तिकायः छिद्रात् शीघ्रात् बहिः—आगच्छति चेत् ता च अर्थः अस्ति किं मृत्तिका सम्यक्तया शुष्का अस्ति । एतत् जलं पिबन् स्थाने तत् बहिः निर्गच्छति । एतत् प्रकारेण कदा शुष्मा मृत्तिकायां जलं मा ददतु । एतेन प्रकारेण जलं तले गच्छति परञ्च सम्याकेन न अवशोषयति पादपाः पुनः जलं ददन्ति पूर्वं इदं आवश्यकं निरक्षणं करोतु किं मृत्तिका कियत् परिमाणः शुष्का अस्ति । मृत्तिकायाः स्व अंगुल्याः सतहतटे नयतु तथा निरातु किं मृत्तिका नूनात्

d{kk & f

fVli .kh

इति नूनात द्वयों परिमाणयोः तटे गच्छति । अतः इत्थं भवति तर्हि जलं दास्यन्तु । अतः मृत्तिका तरे जिनछः अस्ति तर्हि जलं ना दास्यन्तु ।

2- ok; &

वायोंः पर्याप्त उपलब्धतापि वृक्षाः वृद्धाम् कृते महत्वपूर्णः सन्ति ।

3- tye~&

मृत्तिकया वायत्येन च जलमपि वृक्षाः कृते महत्वपूर्णः सन्ति । ते जलेन आवश्यकतत्त्वानि लभन्ते । जलः वृक्षाम् संरचना कार्यस्य सहायता करोति तानि शीलतता दास्यति सा सहैव पोषकानि तत्त्वान अपि उपयुक्त स्थानतः निर्गच्छति ।

4- l w L; j'e; %&

सूर्यस्य किरणाः अपि महत्वपूर्ण सन्ति । वृक्षानि प्रकाशसंश्लेषणस्य कृते सूर्यस्य रश्मयः प्रयोगः कुर्वन्ति । प्रकाशसंश्लेषणः क्रिया वृक्षाणि एका प्रक्रिया सन्ति यः वृक्षाणि वृद्धिं आवश्यकानि तत्त्वानि प्राप्नुवंति । यतोहि किञ्चित् वृक्षाणि छायातले यदि वपनम् भवेत् तानि प्रथमेन सूर्यस्य रश्मयः आवश्यकता न भवन्ति ।

3-3 o{kf.k tyannkfr &

भवन्तः कल्पना करिष्यन्ति किं यदा वयं जलं ना ददाति तर्हि वयं कथं अनुभवन्ति इत्यमैव वृक्षैः सह भवन्ति । वृक्षेभ्यः पादपेभ्यः पुष्पेभ्यः च माध्यमेन

जलरंध्रः मृत्तिकया आवश्यक पोषकतत्त्वानि प्राप्नुवन्ति । इयं प्रकाशसंश्लेषणेन भोजनं पाचनाय कृते आवश्यकं तत्त्वं नयति ।

अस्माकं प्राचीन ग्रंथेषु वृक्षाणि जलं ददनस्य महत्त्वं वर्णनं अस्ति । वेदेषु अन्य प्राचीन ग्रंथेषु च वृक्षाणि जलं ददनं एकं पवित्रं कार्यं कथ्यते । अतः वहवः जनेः तुलासीपादपं जलं दास्यन्ति । वृक्षाणि पादपानि पुष्पाणि च जलं आवश्यक अस्ति । तानि किन्नशः मात्रे वा जलस्य आवश्यकता भवति । जलस्य मात्रां अन्तरं किञ्चित् अन्यापि कारणानि सन्ति यतः हि ग्रीष्मकाले वृक्षाणि अधिक मात्रेण जलं आवश्यकता भवन्ति, जलं वाष्पं भूत्वा उड्यति । अमूल्यै अस्माभिः जलं आवश्यकतया निरक्षणेः वृक्षाणि कोशिकाः जलस्य .. यथा भवति । यदा याः पूर्णा जायते तदा या कोशिका दृढ भवन्ति वृक्षाणाम् तना स्तम्का जायते च । जलस्य न्यूनः न भवति चेत् कोशिकाः अपि स्विक्रमः भवति वृक्षाः विकसलयन्ति यतस्तः जायते किं वृक्षानि जलाय आवश्यकता अस्ति । ।

o{k%l sytykk%funekzk dpfurA

- शीघ्रतया जलं न दत्त्वा शनैः—शनैः ददातु यस्मिन् मृत्तिका जलं शुष्कयति ।
- जलं न्यूनं भागे दाम्पतु तथा शनैः—शनैः च वृद्धयतु ।
- जडेभ्यः पार्श्वे जलं दास्यतु । उपरिष्ठात् जलं ददन् तर्हि मृत्तिका तनोति । यस्मात् वक्षेभ्यः समक्षे सहायके तिष्ठन् कृते साहयता न प्राप्नुवन्ति ।
- जडेभ्यः सर्वाच भागे जलं ददातु
- वृक्षेभ्यः यदा जलस्य आवश्यकता भवन्ति तदा जलं ददातु ।

d{kk & f

fVli .kh

3-4 x`gL; okfVdk; k% j {k.ke~ &

अस्माभिः गृहे सामानि जलासे च वयं भोजनस्य अभिन्नः अंगः वर्तते ।
अस्माभिः स्वस्थ क्षेत्रस्य जलवायोः अनुसारः स्वस्थ गृहस्यवाटिकाया एतानि
सामानि फलानि च अस्माभिः ऋतौ अनुसारेण वीप्येभ्य वपन कार्यस्य कर्तव्याः
सहैव तस्मिन् जैविक खादः तथा उचित मात्रायाम् जलं दातव्यः ।

वृक्षाक्षेभ्यः वर्धितुम् कृते जैविकः कम्पोस्ट, खादस्य प्रयोगं करणीयम् । इयं
अस्माकं स्वास्थ्यं कृते हानिकारकः न भवति ।

x`gL; okfVdk; k% ykHk% &

- साकानि फलानि च सम्पूर्ण वर्षे च लभते ।
- गृहे एव एतस्मिन् लब्धा वयं रूप्यकाणि अपि रक्षयन्ति ।
- अस्माकं स्वास्थ्याय लाभदायकः जैविकानि सामानि फलानि च गृहैव प्राप्नुमः ।

i kBkxrk% ç' uk% 3-1

1. सत्यम् असत्यम् वा

1. जलः वृक्षेभ्यः कृते आवश्यकः अस्ति ।
2. जलस्य कोशिकाः जलस्य खलकम्! यथा भवति ।

3. वृक्षेभ्यः वायुः आवश्यकम् न ।
4. वृक्षाणि पोषकतत्त्वानि जलेण प्राप्यन्ते ।
5. तुलासीवृक्षे जलं न दातव्या ।

वृक्षेभ्यः मृत्तिका – जलं सूर्यस्य रश्यपः च वायुः महत्वपूर्णः सन्ति ।

- वृक्षेभ्यः मृत्तिका – जलं सूर्यस्य रश्यपः च वायुः महत्वपूर्णः सन्ति ।
- वृक्षाणि पालक्षे च अस्मकं कृते भोजनः, आवास च तथा संसाधनं ददाते ।
- अमानिः शतानि आवरुयकतानुसारं जलं दातव्यम् ।
- गृहस्य वाटिका

वृक्षानि आधारभूतरु आवश्यकतानि किं सन्ति ?

1. वृक्षानि आधारभूतरु आवश्यकतानि किं सन्ति ?
2. वृक्षानि अनिवार्यपोषकतत्त्वानि कथं प्रापनुवन्ति ?
3. गृहस्य वाटिकाया कश्चित लाभरु वदतु ।

d{kk & f

fVli .kh

mUkj ekyk

3-1

1. सत्यम्
2. सत्यम्
3. असत्यम्
4. सत्यम्
5. असत्यम्